

"Meşiet ve hikmet-i İlâhiyenin muktezasıyla ve çok esmânın tezahür etmek istemesiyle, müsebbebat esbaba raptedilmiş." cümlesindeki "çok esmanın tezahür etmek istemesiyle" ifadesine kâinattan örnek verebilir misiniz?

"**Sebepler**" denildiğinde nerede ise kâinattaki her şey anlaşılır, çünkü her şey hem sebep hem sanat oluyor. **Mesela**, arı hem kendi sanattır hem de bal gibi güzel ve tatlı bir nimete sebeptir. Bal hem kendi sanattır hem de bedene gıda ve şifa olma noktasında sebeptir vs...

Bu açıdan baktığımızda, kâinattaki bütün sebepler Allah'ın isimlerine bir ayna bir mazhar bir perde olmaktadır. Dolayısı ile ilahi isimlerin sebepleri iktiza etmesi gayet yerinde ve gerekli bir hikmettir.

Diğer bir husus sebepler ve zamanın, ilahi isimlerin şuur sahipleri tarafından anlaşılmasında önemli bir misyona sahiptir. O misyon da şudur:

Her şey sebepsiz bir anda olsa, Allah'ın ne isimleri ne sıfatları ne azameti ne haşmeti şuur sahipleri tarafından anlaşılmaz.

Bu hakikati akla yaklaştırmak için şöyle bir temsil verebiliriz:

Mesela, bir bina ustası kendi ustalık sanatını insanlara göstermek için bir bina inşa etmeye başlıyor. Bu binayı iki farklı tarzda inşa etme yeteneğine sahip.

Birinci tarz, harika bir şekilde binayı *defi ve ani* olarak sebepsiz ve müddetsiz yapması. Bu tarz inşa şeklinde her şey ani olduğu için, seyirciler ustanın ustalığı ve mahareti hakkında bir şey anlayamaz. Tertip ve sıra gözetilmediği için, ince sanat ve kabiliyetler tam idrak edilemiyor, her şey anlık cereyan ediyor.

İkinci tarz, inşa ile yapmaktır yani binayı bir *tertip ve sebep* ile yapmak tarzıdır. Usta binayı yaparken binanın her aşamasını belli bir müddet ve zaman ile seyircilerin nazarına izhar ederek yapıyor. Başka bir tabirle eze eze ve göstere göstere binanın üzerinde bütün maharet ve ustalığını seyircilere sergiliyor. Burada elbette bir süreç ve merhaleler zinciri olmak gerekiyor. Tertip ve müddet içinde seyirciler ancak bir şey anlayabilirler.

Aynen bu misaldeki gibi, Allah'ın da iki farklı yaratma tarzı vardır; birisi **ibda** diğeri **inşadır**.

İbda tarzı yaratması, defi ve ani bir şekilde her şeyin sebepsiz ve müddetsiz yoktan var edilmesidir. Bu tarz yaratma daha çok eşyanın ilk olarak yoktan var edilmesidir. Ya da eşyaya kaynaklık eden temel maddelerin yoktan ihdasıdır. Bu tarz yaratma da insanların nazarı talim açısından pek bir şey anlayamaz.

İnşa tarzı yaratmakta ise, eşya zaman ve müddet içinde sebeplerin eli ile yaratılıyor. Bu tarz yaratmada talim ve terbiye esastır. Allah bu inşa tarzı yaratmasında kendi maharet ve hünerlerini unvan ve isimlerini insanlara göstermek ve izhar etmek istiyor. Bu yüzden ani ve defi değil de eze eze göstere göstere, iş ve icraat yapıyor.

Ağaç, su, hava gibi unsurlar sebepler zinciri içinde bir taş bir tuğla gibidir; bunların bizzat gösterdiği isimler olduğu gibi dolaylı gösterdiği isimler de vardır; bu yüzden şu olmazsa ne olur canım diyemeyiz.